

kytkä paremmin käsiteltävän mediatekstin erittelyyn.

Parempaan kriisitiedotukseen

Päätelmässään Vetternanta esittää poleemista kritiikkiä Norjan Therobyl-tiedotusta kohtaan. Kritiikki kohdistuu ensisijaisesti viranomaistiedotukseen eikä niinkään journalismiin. Kritiikki ei perustu tiedotusmateriaalin tutkimiseen, vaan tutkijan omiin kokemuksiin tiedottajana, aikaisempiin tutkimuksiin sekä haastateltavien puheiden analyysiin.

Tshernobyl-tiedotus Norjan tv-uutisissa epäonnistui, koska viestintätapahtumaan ei suhtauduttu vuorovaikutuksena, jossa vastaanottaja nähdään autonomisena toimijana ja hänen kulttuuriset lähtökohtansa otetaan huomioon. Tämän perusasian ohella Vetternannan teoksen kuvaukset viranomaisten puheiden epäselvyydestä, ristiriitaisuuksista ja pikkusieluisuudesta eri organisaatioiden välillä, samoin esimerkit tiedon salaamisesta, valheista ja manipulaatiosta, ovat hyvin opettavaista luettavaa jokaiselle kriisitiedotuksesta kiinnostuneelle.

PENTTI RAITTILA

Tolkullista vallankumouksellisuutta

**Seija Ridell:
TOLKULLISTAMISEN
POLITIikkaa.**

Television uutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta.

Acta Universitatis Tamperensis
617, Tampereen yliopisto:
Tampere 1998.

Seija Ridellin viime vuonna ilmestynyt väitöskirja osoittaa, että hänen lisensiaatintyönsä (1994) otoskko oli enteellinen: kaikki tiet vievät genreen. Jo lisensiaatintyössään Ridell löytää sen kytkökseen kriittiseksi nimeämänsä gen-

reeteoriaan, jota hän väitöskirjassaan luonnehtii kulttuuritutkimuksen matkan varrelle jääneiksi "langanpäiksi" (s. 45). Tuo langanpää löytyy Birminghamin nykykulttuurin tutkimusyksikön 1970-luvun lopulla tekemästä Nationwide-ajankohtaisohjelmaa käsitelleestä tutkimuksesta ja erityisesti David Morleyn (1981) siihen liittämästä itsekritiikistä. Näin kommentoi Ridell lisensiaatintyönsään (s. 176) tuolloin ajankohtaisen reseptiotutkimuksen ja Birminghamin perinnön suhdetta: "Nimenomaisessa pyrkimyksessään eritellä teksti/yleisö -suhdetta tekstin yleisöön kohdistaman (ideologisen) puhutun kannalta 'muinainen' Nationwide-projekti tarjoaakin reseptiotutkimusta hedelmällisempiä lähtökohtia diskursiivisesta vallankäytöstä kiinnostuneelle geneeriselle lähestymistavalle."

Väitöskirjassaan Ridell lähtee kulkemaan 'syvemmälle genreen' nimenomaan tätä langanpäättä kerien. Hän toteaa Morleyn pyrkineen omassa kritiikissään hakemaan ratkaisua uloskoodausmalliin ongelmiin genre-teorian suunnalta. Ridell paaluttaa suhteensa Morleyn itsekritiikkiin seuraavasti:

"Morleyn ehdotukseen kannattaa mielestäni palata. Kaikessa alustavuudessaan hänen sisään/uloskoodausmalliin esittämänsä 'korjaukset' tarjoavat hedelmällisiä aineksia merkityksellistämisen muotoja ja käytäntöjä laajasti ja kriittisesti tarkastelevan kulttuurisen lähestymistavan kehittämisiksi. Tällainen 'yhteiskunnallistettu genre-teoria' olisi kiinnostunut niistä Hallin hahmottelemista prosesseista, joissa 'merkityksen kartastot' luonnollistuvat ja laitostuvat vakiintuen arkijärjen rakennuspuiksi. Erityisesti se olisi harrastunut siitä 'tulkitsevasta työstä', jossa maailmaa tolkkulistetaan näiden kartastojen mukaisesti. Empiirisesti se paneutuisi tapoihin, joilla vastaanoton merkitysprosessit osallistuvat yhteiskunnan ja sen valtasuhteiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen. Kyseessä on projekti, joka tämänhetkistä kulttuurista yleisötutkimusta ei kiinnosta ja johon se nykyisistä lähtökohdistaan ei pystyisi tarttu-

maankaan." (s. 45; viittaukset ja lähdeviitteet poistettu)

Tästä lainauksesta löytyvät Ridellin väitöskirjan lähtökohtia kuvaavat keskeiset määrittelyt. Lainauksen loppu on huomionarvoinen siksi, että siinä nimetään se tutkimusalue, jolla Ridell katsoo liikkuvansa eli kulttuurinen yleisötutkimus. Sen nykysuuntauksista reseptiotutkimus on Ridellin mukaan korostanut intertekstuaalisuutta ja sille perustuvaa merkitysten moninaisuutta (s. 72). Sitä seuranneessa 'etnografisessa siirtymässä' merkitysten kontekstuaalisuus on puolestaan viety niin pitkälle, ettei televisio tutkijoiden analyysissä enää eroa muista kodinkoneista. Ridell toteaa, että muutoksen seurauksena merkityksellistämisen konventiovälitteisyys on jäänyt taka-alalle ja samalla näköpiiristä ovat kokolailla häituneet vastaanoton laajemat yhteiskunnalliset kontekstit (s. 31).

Ridellin oma projekti eli kriittinen genretutkimus tarttuu intertekstuaalisen monimerkityksellisuuden sijasta merkityksenantoa yhdenrnuikaistaviin tendensseihin. Näillä tendensseillä on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen taustana, mutta ne ovat Ridellin mukaan myös yhteydessä niihin viestintäteollisuuden puiteistamiin tapoihin, joilla joukkoviestintätekstejä tuotetaan ja vastaanotetaan. Hän korostaa lisäksi genrekäsitteensä dynaamisuutta, millä hän viittaa merkitysprosesseihin sosiaalisena ja symbolisena toimintana; yhdenmukaistavatkin tendenssit syntyvät toiminnasta, johon ovat osallisia niin tekstien tuottajat kuin vastaanottajatkin. Ajatus genrestä joukkoviestintän tuotannon ja vastaanoton näkökulmia yhdistävänä käytäntönä ja toimintana löytyy brittiläisen kulttuuritutkimuksen langanpäitä nykimällä, ja sitä kautta Ridell myös vetää esiin kysymyksen etusijalle asettuvasta luennasta. Viimeksi mainittu langanpää on metodogisesti tärkeä erityisesti siksi, että se antaa Ridellille perustan sisällyttää television uutistekstien analyysin osaksi tutkimusasetelmaansa. Joukkoviestintän genreytymistä tutkittaessa ei siis ole yhdentekevää, millaisia

artitot

'kutsuhuutoja' esim. tv-uutistekstit vastaanottajille esittävät.

"Empiiristä tutkimusta ajatellen genren tällainen määrittely tarkoittaa, että joukkoviestintäprosessin vaiheita ei tarkastella toisistaan irrallisina. Tekstejä eriteltäessä otetaan huomioon sen tekstikäytännön erityispiirteet, jossa teksti on tullut tuotetuksi ja jossa tuotetuksi tullessa se vastaanotetaan. Uutistekstejä analysoidessa pannaan siten merkille tapa, jolla uutistyön käytäntö sille ominaisine sääntöineen ja konventioineen toimii. Vastaavasti tekstien tuotannon ja/tai vastaanoton tutkimiseen pyritään liittämään tekstianalyysi." (s. 72)

Ridell irtautuu metodologisilla valinnoillaan siitä kvaalitativiseksiin kutsutun yleisötutkimuksen kehityslinjasta, mihin myös Morley omassa tutkimustyössään Nationwide-hankkeen jälkeen lähti. Tuota askelta on kuvattu siirtymänä teksteistä konteksteihin ja esim. tv-uutistutkimuksessa se on johtanut katsojien uutispuheen tutkimiseen itse uutisjuttujen ja -ohjelmien sijasta. Tv-uutisten katsojien 'uutispuhe' on tärkeä osa myös Ridellin tutkimusasetelmaa; se koostui 15 ryhmäkeskustelusta, joihin osallistui yhteensä 45 henkilöä Tampereelta ja sen lähikunnista. Mutta Ridellin tutkimuksessa keskustelua käytiin osanottajille näytetyn tv-uutislähetyksen ja sen avainjuttujen pohjalta, josta tutkija myös teki oman vertailevan luentansa. Analyysinsä pohjaksi tutkija myös teki katsauksen uutistekstin geneerisiin piirteisiin ja uutistuotannon sääntöihin ja konventioihin.

Genre- ja uutisteorian sekä tutkijan tekstianalyysin yhdistäminen vastaanottajien uutispuheeseen antaa Ridellin väitöskirjalle sävyn, josta on turha etsiä semioottisen vastarinnan juhlintaa. Tekstiteorian esille tuoma uutispuheen itsestäänselvyys saa vahvistusta Ridellin analyyseistä ja katsojille näyttäisi tarjoutuvan lähinnä sivullisen ja ulkopuolisen osa. Ridell toteaaakin ryhmäkeskusteluistaan, että muodon näkemättömyys on ryhmäpuheen perusteella yksi uutisen uutisaisuuden vahvimpiä tutkijalkoja (s. 183). Kun muotoa

ei tiedosteta tai kyseenalaisteta, vastaanottajat tulevat ottamaan sellaisenaan uutispuheen rakenteet ja yhteisölliset rakenteet. Uutiset ovat katsojilleen 'todellisuusilmoitus', jonka perusteiden pettäminen voisi jopa horjuttaa katsojien 'ontologista turvallisuutta', luottamusta arkipäivän itsestäänselvyyksiin ja turvatuun elämään jatkumiseen. Ridell päätelee tästä seuraavaa:

"Kun nämä tuntemukset rinnastetaan tv-uutisten 'olemuksen' kyseenalaistamattomuuteen, voidaan väittää, että tv-uutisissa professionaalisti tuotettu katsojien puhuttelu tuottaa ja pitää yllä ihmisten ulkopuolisuutta ja välinpitämättömyyttä yhteiskunnallisista asioista. Vastoin ammatillisten ja muiden juhlapuheiden vakuuttelema uutiset eivät nykyisellään tarjoakaan ihmisille välineitä toimia yhteiskunnan aktiivisen jäsenen – kansalaisen – roolissa, eivätkä näin ollen lajityypin 'viralliseen' määrittelyyn sisältyvistä lupauksista huolimatta edesautta demokration toteutumista. Päinvastoin mitätöidessään tavalliset ihmiset tv-uutiskäytäntö ruokkii sivullista ja toimintakyvyttöä kansalaisuutta." (s. 293)

Tämänkaltainen kriittinen pessimismi Ridellin johtopäätöksissä tuo mieleen syytökset, joiden kohteeksi monet aikaisemmat kriittiset tutkimussuuntaukset ovat joutuneet. Kuten Ridell itsekin työssään osoittaa, tällä hetkelläkin viestinnän tutkimuksessa ja sen lähialueilla elää ja vaikuttaa monenlaisia kriittisiä koulukuntia. Ridellin oma kriittinen genreteoria pohjautuu kriittiseksi nimettyyn kulttuuritutkimukseen – erotukseksi muista maailmalle levinneistä kulttuuri(n)tutkimuksen suuntauksista. Sortuuko Ridell siis samaan, mistä 1970-luvun kapitalismikriittikot syytettiin eli alistamaan tutkimansa ihmiset tahdottomiksi vallankäytön objekteiksi?

Vaikka Ridellin keskeisissä johtopäätöksissä on helppo nähdä pessimismiä, silti viittaus 1970-luvun kapitalismikritiikkiin iskee harhaan. Kapitalismikritiikin tapaan vallan problematiikka on tosin keskeistä Ridellin työssä, mutta

hänen edustamansa kriittinen kulttuuritutkimus näkee vallan pikemminkin suostutteluna kuin alistamisena. Brittiläisen kulttuuritutkimuksen klassisissa töissään pohdittiin sitä, miten vallankäytön kohteet itse aktiivisesti tuottivat oman alistuksensa. Ridellin johtopäätösten ymmärtämisessä on tärkeää huomata, miten hän itse kehystää pessimistisimmät johtopäätöksensä. Katsojien kokemus sivullisuus ja toimintakyvyttömyys kuvaavat hänestä juuri sitä, mitä tv-uutisten kaltainen joukkoviestintä rakenteellisesti on. Hänen mukaansa tv-uutisten merkityksellistämistä säätelevä 'toden sopimus' ankkuroituu reaaliseseen symboliseen valtasuhteeseen, jossa katsojat ovat alisteinen osapuoli (s. 292). Toisin sanoen: katsojat eivät elä ideologisessa harhassa, vaan joukkoviestintä toimii juuri heidän kuvaamallaan tavalla.

Tärkeää Ridellin tutkimustuloksia arvioitaessa on huomata se, että vaikka itse 'uutissopimus' ja siihen rakentuneet valtasuhteet otetaankin annettuina, Ridellin tutkimukseen osallistuneet katsojat osoittivat myös kriittistä toimintakykyä. Tämä ilmeni erityisesti keskustelussa työttömien leipäpöjien uutisoinnista. Ridell tosin epäilee, että keskustelun vilkkaus ja kiihkeys liittyivät tässä enemmän itse aiheen kipeyteen kuin sen käsittelyyn uutisissa. Samassa yhteydessä hän ottaa esille kysymyksen, jota olisi voinut kehitellä enemmänkin. Tämä kysymys liittyy itse tutkimustilanteen kriittiköä virittävään vaikutukseen: "Tv-uutisten arkista roolia koskevassa puheessahan nousi esiin, että 'normaalisti' uutiset eivät juurikaan keskustelua synnytä. 'Keinotekoisuudessaan' tutkimustilanne saattoi tarjota osallistujille poikkeuksellisen tilaisuuden reagoida tiettyyn kulttuuriseen kipukohtaan ja esittää mielipiteensä sen käsittelystä." (s. 284)

Ridell palaa tähän huomioon hieman myöhemmin ja toteaa, ettei nykyisellään ole tarjolla sellaisia julkisia puhetiljoja, joissa 'tavallisilla ihmisillä' olisi oikeus esittää mielipiteitä 'yhteisistä' asioista (s. 295). Mitä ilmeisimmin Ridellin tutkimus on toiminut tällaisena

julkisena puhetilana. Tästä avautuu yhteys siihen pohdiskeluun, minkä Ridell tekee väitöskirjansa lopussa heittämillä esiin uuden käsitteen, julkison:

”Toisin kuin esimerkiksi Dahlgren esittää, julkison muodostumista ei ole hedelmällistä pitää vain tuloksena yleisön ja joukkoviestinnän tekstien kohtaamisesta – so. ’yleisöydestä’ juontuvana – vaan sitä on mielekäästä tarkastella omanlaisenaan joukkoviestinnän järjestymisen ja toteutumisen muotona. Näet missä yleisö viittaa joukkoviestintätuotteita omassa yksityisyyksissään valikoidusti käyttävien asiakkaiden (kuluttajien) joukkoon, siinä julkisiksi asettuminen merkitsee julkisen mielipide- ja puheoikeuden käyttämistä yhteisistä yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneina toimijoina (osallisina kansalaisina). Edelleen yleisö kuvaa vastaanoton prosesseja pitkälti sellaisina kuin ne nykyisellään – joukkoviestinnän teollis-kaupallisten rakenteiden osana – toteutuvat. Julkison liittyy sitä vastoin utooppinen aspekti. Se ilmentää joukkoviestinnän julkista toimintakykyä mahdollistavaa potentiaalia, joka aktualisoituaan edellyttää mahdollisuutta ajatella vastaanoton merkitysprosessit huomattavastikin nykyisestä poikkeavasti.” (s. 296; viittaus poistettu)

Väitöskirjansa lopussa Ridell siis kaivaa kulttuuritutkimuksen langanpäiden lisäksi esille julkisuusteorian langanpäät. Onkin mielenkiintoista verrata, miten Ridellin näkökulma on muuttunut lisensiaatintyöstä väitöskirjaan. Lisensiaatintyö päättyi osaan, jonka avainkäsite on ’kriittinen pedagogia’. Sen kohteena olivat nuoret toimittajakoulutuksen opiskelijat, joiden geneerisen tietoisuuden kehittämiseen kriittinen pedagogia pyrki. Vaikka hän jo tuolloin viittasi kulttuuritutkimuksen edellyttämään sissin asenteeseen – asioiden tulkitsemisen lisäksi niitä on pyrittävä myös muuttamaan – hän näytti tarjoavan muutoksen välineeksi lähinnä jonkintyyppistä mediakasvatusta. Julkison käsite vie muutoksen vaatimukset ja menetelmät huomattavasti pitemmälle. Siinä missä mediakasvatuk-

sen näkökulma on väkisin mediakeskeinen ja johtaa etsimään muutosta itse mediasuhteesta, julkiso avaa näkökulman laajemmalle joukkoviestinnän rakenteisiin sekä yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Vaikka kyse ei olekaan työväenluokan vallankumouksesta, jonkinlaista vällankumousta Ridell taitaa sittenkin tutkimuksellaan penätä.

Tällainen utooppinen näkökulma sinällään ei ole pahasta. Mutta silti olisi toivonut, että Ridell olisi väitöskirjassaan enemmän pohtinut myös välitavoitteita. Esimerkiksi ajatus uutisten vastaanoton tutkimuksesta kriittisenä julkisuustilana olisi ollut tällainen langanpää. Juuri tutkijoilla tuon julkisuustilan kehittämisessä lieenee paljonkin sanottavaa. Jään innolla odottamaan Ridellin seuraavaa askelta.

TAISTO HUJANEN

Journalistisen tiedonhaun verkko-opetus onnistui: varsinkin opettajat oppivat

Toimituksellisen tiedonhankinnan ja sen opettamisen vaikeus todistettiin jälleen kerran Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen yhteisellä kokeilukurssilla (www.info.uta.fi/opymp/hanke.htm). Verkkokurssin opettajat oppivat varmasti yhtä paljon kuin opiskelijat.

Kokeilukurssin järjestivät Tampereen tiedotusopin laitos ja informaatiotutkimuksen laitos sekä Jyväskylän viestintätieteiden laitos. Rahoitus saatiin Viestintätieteiden yliopistoverkoston (www.uta.fi/viesverk) kautta OPM:n tietoyhteiskuntarahoista. Kurssista vastasivat lehtori Pertti Hurme Jyväskylästä sekä professorit Eero Sormunen ja Hannu Vanhanen Tampereelta.

Erityisesti kurssilla haluttiin kokemusta verkko työvälineiden ja etäluentojen käytöstä. Toimittajien katsottiin tarvitsevan täydempää oppia tiedonhankinnan menetelmistä ja yhteistyöstä informaation kanssa. Informaatioille arveltiin olevan hyödyllistä työskennellä toimittaja-asiakkaan kanssa ja saada kuvaa journalistimista.

Yhteistyön pohjana olivat hyvät kokemukset tiedotusopin ja informaatiotutkimuksen yhteistyöstä Tampereella. Laitokset ovat järjestäneet yhteisiä kursseja, joissa on perehdytty tiedonhaun ja kuvien hankinnan kysymyksiin toimitustyön näkökulmasta. Innostusta oli myös Jyväskylässä, jossa ei ole informaatiotutkimuksen laitosta.

Kurssi toteutettiin helmikuusta huhtikuuhun 1999. Ensiksi koonnuttiin helmikuun alussa yhteistapaamiseen Tampereella. Siinä pyrittiin kuvaamaan kurssin sisältö ja työtavat mahdollisimman laajasti. Kurssin yhteiseksi pohjaksi luotiin Internetissä toimiva ryhmätyöympäristö WebCT-ohjelmiston avulla (www.info.uta.fi/opymp/wct/serve_home.html).

Kurssin runkona oli seitsemän ISDN-yhteydellä välitettyä vi-

